

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE ÇIKARILAN AFLAR

SINMAZ SÖNMEZ, Cahide
TÜRKİYE/TURCIYA

ÖZET

Türkiye’de sosyal ve siyasi gelişmelere paralel olarak Hükûmetler tarafından çok sayıda genel af yasası çıkarılmıştır. Hukukî, sosyal ve siyasal açıdan oldukça önemli bir yere sahip olan af yasaları, gerek gündeme getirildikleri dönemlerde, gerekse yürürlüğe girdikleri tarihten itibaren, siyasi çevrelerde ve kamuoyunda önemli birer tartışma konusu olagelmıştır. Bununla birlikte, bugüne kadar daha ziyade hukuki boyutuyla ele alınmış olan konunun tarihsel boyutu üzerinde fazla durulmamıştır.

Temel olarak, savaş ilanlarından önce veya savaş, ihtilal ve inkılâplardan hemen sonra yeni bir başlangıç yapılması ve geçmiş dönemin unutulması gibi amaçlarla genel af yasaları çıkarıldığı görülmektedir. Bunların yanı sıra cezaevlerinin mevcudunu azaltmak ve mahkemelerin yükünü hafifletmek gibi faydaları olan genel af yasaları siyasi iktidarlar tarafından sıkça başvurulan uygulamalar arasındadır. TBMM Hükûmetleri de kuruldukları tarihten itibaren zaman zaman af yasaları çıkarmışlardır. Nitekim Birinci TBMM, Kurtuluş Savaşı boyunca çok sayıda özel af yanında, Millî Mücadele’ye taraftar kazanmak, TBMM ile halk arasında yakınlaşmayı temin etmek ve düzenli orduya asker sağlamak gibi amaçlarla kısmi genel af yasaları çıkarmıştır. Özellikle Sakarya Savaşı ile Başkomutanlık Meydan Muharebesi arasındaki dönem zarfında yoğunlaşan bu af kanunları, Meclisin Millî Mücadele dönemi boyunca sadece yargılama müessesesini değil, aynı zamanda af yetkisini de önemli ölçüde kullandığını göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

Anahtar Kelimeler: Af Yasaları, Millî Mücadele, Kurtuluş Savaşı, TBMM, hukuk.

ABSTRACT

Amnesty Laws in The National Period

The Turkish governments have enacted numerous amnesty laws in accordance with social and politic developments in the country. Amnesty laws which have an important place in terms of legal, social and political aspects have been a crucial subject of debate in politic circles and public opinion both in the period when they were brought in on the agenda and as of date they were put into practice. On the other hand, the historical dimension of the subject has not been studied sufficiently so far, as much as the legal aspects have been discussed.

Amnesty laws have been issued usually before the proclamation of the wars and just after the wars, revolutions and coup d'etats to make a new beginning and to help the people forget the past events. Besides the amnesty laws which are useful to reduce crowding in prisons and to lessen the burden of the courts have been a major application used by the governments. Therefore the TBMM (the Turkish Grand National Assembly) governments have frequently granted amnesties since their initial days. As a matter of fact, apart from many pardons, the First TBMM passed several the partial amnesty laws with the purpose of gaining support for the national struggle, establishment of close relations between TBMM and Turkish people and obtaining new recruits for the regular army throughout the War of Independence. These amnesty laws, in particular the ones intensified during the period between Sakarya War and the War of Supreme Military Command, are especially important in that they prove that the National Assembly used not only the judging entity, but also its clemency authority during the National Period.

Key Words: Amnesty Laws, The National, The War of Independence, TBMM, law.

GİRİŞ

Af Yasaları geçmiş dönemin unutulması, yeni bir başlangıç yapılması gibi gerekçelerle genellikle, savaş ilanlarında, savaşlardan, ihtilallerden, inkılaplardan hemen sonra çıkarılır. Bunların yanı sıra, cezaevi mevcudunu azaltmak ve davaları bitirmek gibi faydaları da olan af yasaları siyasi iktidarlar tarafından en çok başvurulan uygulamalar arasında yer almaktadırlar.

Kaynağını anayasadan alan bir uygulama olarak kullanılan af yetkisi Osmanlı Devleti'nde anayasal düzene geçişle birlikte, bir anayasa hükmü olarak Kanunu Esasi'nin yedinci maddesinde yer almıştır¹. Bu maddeye göre tamamen padişahın yetkisi altında bulunan af yetkisi, 1909 yılında değişikliğe uğramış ve bu tarihten itibaren genel af çıkarma yetkisi parlamentonun onaylaması şartıyla padişaha verilmiştir.² 20 Ocak 1921 tarihinde TBMM tarafından Teşkilatı Esasiye Kanunu nun kabul edilmesiyle beraber, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun değiştirmedığı hükümleri bakımından, Kanuni Esasi'nin ikincil planda yürürlüğünü sürdürmekte

¹“... mücazat-ı kanuniyenin tahfifi veya affı... hukuk-ı mukaddese-i padişahi cümlesindedir.”, Kili, Suna-Şeref Gözübüyük, (2000), **Türk Anayasa Metinleri**, 2. Baskı, İstanbul Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 44.

²“... mücazat-ı kanuniyenin tahfif veya affı, Meclis-i Umuminin tasvibi ile aff-ı umumi ilanı... hukuk-ı mukaddese-i padişahidendir”, Kili-Gözübüyük, a. g. e., s. 85.

olması,³ iki anayasalı bir durumun oluşmasına neden olurken,⁴ bu durum, konumuz olan af yetkisinin kullanılmasında da farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kimi araştırmacılar tarafından, Birinci TBMM'nin af çıkarma yetkisini, kuvvetler birliği ilkesi⁵ ile 1921 Anayasası'nın 7. Maddesi olan; "umum kavaninin vazı, tadili, feshi... Büyük Millet Meclisi'ne aittir." hükmüne göre kullanmış olduğu kabul edilmektedir.⁶ Fakat, 1921 Anayasası'nda afla ilgili açık hiçbir hüküm bulunmadığı göz önüne alınacak olursa⁷, Meclisin söz konusu yetkiyi, 1876 Kanuni Esasisi'ne dayanarak kullanmış olabileceği ihtimali de gözardı edilmese gerektir⁸.

İster Kanun-ı Esasi isterse Teşkilat-ı Esasi Kanununa dayanarak olsun TBMM, kuruluşundan itibaren, ülkenin içerisinde bulunduğu şartlar gereğince, zaman zaman gerek özel, gerekse genel af yetkisini kullanmıştır. Zira, Meclis'in açılışıyla beraber, birçok cezaevinden Meclis Dilekçe Komisyonu'na mahkûmların af isteğini belirten telgraflar gönderilmesi, Millî Mücadele dönemi boyunca TBMM'nin çok sayıda özel af kabul etmesine gereke teşkil etmiştir.

A. Millî Mücadele Döneminde Özel Af Uygulamaları

Özel af yetkisini kullanmada oldukça cömert davranan TBMM'nin kabul ettiği afların pek çoğu, özellikle dönemin milletvekillerinin kişisel teminatlarıyla gerçekleştirilmişlerdir. Bunlar arasında ise mebusların feodal bağları aracılığıyla çıkarılmasına vesile oldukları aflar dikkati çekmektedir. Örneğin, Hıyaneti Vataniye Kanunu gereğince üç yıla mahkûm olan Dersim Mebusu Mustafa Ağa'nın kardeşi Zeynozade Alibeyoğlu Bego Ağa, 80 mebusun önergesiyle ve

³ Mustafa Kemal'in, Anayasa'nın Saltanat ve Hilafetle ilgili olan maddelerinin görüşülmesi sırasında, Meclis'te yaptığı bir konuşmada; "Efendiler, mevzubahs olan mevaddı kanuniye vakıa mevadı kanuniyemizin bir kısmıdır. Kanun bugün için tespit edilmek lazım gelen bazı nikatı nazarı ve bilhassa teşkilatı dâhiliyeye ait bazı hususatı ihtiva ediyor. Fakat bununla bütün kanunlarımızı elde mevcut olan Kanuni Esasimizi külliyan ilga etmiyoruz." sözlerinden, Kanuni Esasi'nin tamamen fesh edilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. **Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları**, C. 1, s. 135.

⁴ Her iki anayasanın da yürürlükte olduğu dönem, 1924 anayasası ilan edilene kadar sürmüş ve bu ikilik, 1924 Anayasasınının 104. Maddesi'nde: "1293 tarihli Kanunu Esasi ile mevaddı muaddelesi ve 20 Kanunusani 11337 tarihli Teşkilatı esasiye Kanunu ve müzeyyelatı ve tadilatı mülgadır." hükmüyle kaldırılmıştır. Kili-Gözübüyük, **age**, s. 141.

⁵ Özek, Çetin, (1959), "Umumi AF", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 24 (1-4), 127-128.

⁶ Armağan, Servet, (2001), "Anayasa Hukuku Açısından Af Yetkisinin Değerlendirilmesi", **Anayasa Yargısı Dergisi**, 18, 349.

⁷ 1921 Anayasası'nın af konusunda hiçbir hüküm taşımasını, bu anayasanın bir eksiği olarak kabul eden görüşlere mevcuttur. Özek, **agm**, s. 127

⁸ 1876 Kanuni Esasisi'nin 7. Maddesi'nde af çıkarma yetkisinin Padişaha ait olduğu belirtilirken, 1909 yılında Anayasa üzerinde yapılan değişiklikte ise Padişahın bu yetkiyi kullanabilmesi için Parlatononun onayı şartı getirilmiştir. Md. 7: "... mücazat-ı kanuniyenin tahfif veya affı, Meclis-i Umuminin tasvibi ile aff-ı umumi ilan... hukuk-ı mukaddese-i Padişahidendir", Kili-Gözübüyük, **age**, s. 85.

154 sayılı kanun ile affedilmiştir.⁹ Bu tür aflara verilebilecek bir diğer örnek işç Konya İstiklal Mahkemesinin rüşvet suçundan mahkûm ettiği, Konya eşrafından Başaralı Mustafa Efendi'nin affıdır.¹⁰

Bu dönemde kabul edilen bir başka özel af kanunu da, Bakü'de kurulan Türkiye Komünist Partisi'nin Ankara'daki uzantısı sayılabilecek Halk İştirakiyun Fırkası mensuplarının affıdır. Moskova ile kurulacak olan ilişkileri, daha yakın bir işbirliğine dönüştürme çabalarının somut bir göstergesi olan bu af, içeriği itibariyle siyasidir.¹¹ 9 Mayıs 1921'de Hükûmet darbesi tertip etmekten Ankara İstiklal Mahkemesinde mahkûm edilen Halk İştirakiyun Fırkası üyesi komünistlerden, Nazım Resmor (Dâhiliye Eski Vekili ve Tokat Mebusu) Matbuat ve İstihbarat müdüriyeti eski memurlarından Ziyetullah Nuşirevan, **Emek Gazetesi** kadrosundan Abdülkadir, Baytar Binbaşı Salih Hacıoğlu ve ikinci derecede suçlu dört kişi, özellikle Sakarya Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasından sonra, ülke içinde ve dışında gücünü iyice pekiştirmiş olan TBMM Hükûmeti tarafından, 29.09.1921 tarihli 155 sayılı kanun uyarınca affedilmişlerdir¹². Halk İştirakiyun Fırkası mensuplarının affedilmesinin, Sovyet yardımının sağlandığı bir dönemde yapılmış olması da ayrıca dikkate alınması gereken bir husustur¹³. Bu af, siyasi otoritenin devletlerarası ilişkilerin geliştirilmesi noktasında af yetkisini kullanmasına önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Bu dönem boyunca TBMM, iyi hâli görülen asker kaçaklarına ilişkin de özel af çıkarma yetkisini sık sık kullanmıştır. Örneğin; askerî mahkemenin idamına karar verdiği, Bekiroğlu Hasan Sakarya Muharebesi'nde yararlılık gösterdiği, Çivrilli Mustafa, **Müdafaa-i Milliye Tezkeresi**'ne dayanarak iyi hâlden dolayı, İbrahim oğlu Mustafa ahlakını düzelttiği, Ahmet oğlu Kemal silahıyla beraber askeri birliğine geri döndüğü; cinayet suçlusu olup, düşman karşısında firar eden ve idamına karar verilen Alaşehir'in Değirmen Köyü'nden Ali oğlu Veli ise başkalarının etkisi altında kaldığı, fakat sonradan orduya katıldığı gerekçeleriyle affedilmişlerdir.¹⁴ Yine düşman karşısında cepheyi terk etmekten idama mahkûm altı er, Sakarya savaşında gösterdikleri olağanüstü gayretler

⁹Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (TBMM Z. C.), Devre: 1, Cilt: 12, 19. 9. 1921, s. 265-266

¹⁰TBMM Z. C., D. 1, C. 22, s. 524-530.

¹¹Akın, Rıdvan, (2001), **TBMM Devleti (1920 -1923)**, İstanbul İletişim Yayınları: 182.

¹²**Düstur**, Devre: 1, Cilt: 2, s. 145; **TBMM Z. C.**, D. 1, C. 13, 29. 9. 1921, s. 52.

¹³Sovyet Hükûmeti 1921 Yılı içinde Türkiye'ye 33. 275 tüfek, 57. 986. 000 fişek, 327 makineli tüfek, 54 top, 129. 479 mermi, 1. 500 kılıç, 20. 000 gaz maskesi ve başka askeri donanımın yanı sıra, iki de Deniz Avcı Uçağı göndermiştir. Şemsutdinov, A., (2000), **Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri**, Çev.: A. Hasanoğlu, 65'den naklen; **SSCB Dış Politika Belgeleri**, (1959), III, Moskova: 675.

¹⁴**T. C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, (5. 5. 1922, S. 1495, Fon: 30. 18. 1. 1, Yer No: 4. 53. 11; **TBMM Z. C.**, D. 1, C. 20, s. 54-56.

nedeniyle affedilmişlerdir.¹⁵ Bunların dışında, katl maddesinden mahkûm iken, askeri hizmetlerinde yararlık görüldüğü için Mustafa oğlu Lütfullah, Budak oğlu Mehmet, Yusuf oğlu Mehmet Çavuş, kasap Ali oğlu Mustafa ve Çam Hasan oğlu Ali Çavuş'un cezalarının geri kalan süreleri de affedilmiştir.¹⁶

TBMM'nin af yetkisini kullandığı bir diğer gerekçe ise sürekli hastalık durumudur. Katl maddesinden dolayı beş sene hapse mahkûm Hasan oğlu Mehmet¹⁷, Karahisarlı Hacı Şerif Oğlu Halil¹⁸, Mardin'in Hetik Karyesinden Musa oğlu İsa¹⁹ ve Kastamonu hapishanesinde bulunan Kocakafaoğlu İbrahim'in maluliyetlerine binaen geri kalan cezaları affedilmiştir²⁰. Karaalı oğlu Osman, Arif oğlu Ahmet²¹ ve Bodur oğlu Ahmet²², tedavisi mümkün olmayan sürekli hastalık; kadın kaçırmaktan mahkûm Osman oğlu Süleyman da bulaşıcı hastalığa sahip olduğu ve hastalığı diğer mahkûmlara bulaştırmasının önlenmesi gerekçeleriyle affedilmişlerdir²³. Amasya İstiklal Mahkemesinde rüşvet almak suçundan mahkûm edilen Amasya eski savcısının cezası ise verem raporuna istinaden kaldırılmıştır²⁴.

İstiklal Mahkemeleri tarafından verilen bazı mahkûmiyet kararlarının kaldırılması da hukuk tekniği açısından bir af olmasa da cezayı ortadan kaldırdığı için, özel af mahiyetinde incelenebilecek olan uygulamalardır.²⁵ Bu açıdan bakıldığında İstiklal Mahkemeleri, verdikleri sert cezalar yanında, zaman zaman af yetkisini de kullanmışlardır. Özellikle de af karar ve uygulanmasının, mahkemelerce iyi anlaşılabilmesi nedeniyle, Meclisten bu konuda bilgi sorulması zaman zaman kayıp ve zorluklara neden olduğundan, BMM adına çalıştıkları için, çıkarılan afların bölgelerinde uygulama yetkisi İstiklal Mahkemelerine verilmiştir.²⁶ İstiklal Mahkemeleri Firariler hakkında çıkarılan kanunun 7. Maddesi'ne dayanarak da, ağır olmayan bazı suçlar için af müessesesini kullanmışlar, hapis cezasına çarptırılmış olanlardan iyi durumda olduğuna kanaat getirilenler, Adliye Encümeni'nin teklifi ve BMM'nin kararıyla affedilmişlerdir.²⁷

¹⁵ TBMM Z. C., D. 1, C. 22, 30. 8. 1922, s. 410-411.

¹⁶ TBMM Z. C., D. 1, C. 5, 21. 10. 1921, s. 127-130.

¹⁷ TBMM Z. C., D. 1, C. 3, 15. 8. 1920, s. 255.

¹⁸ TBMM Z. C., D. 1, C. 8, 10. 2. 1921, s. 159-160.

¹⁹ TBMM Z. C., D. 1, C. 10, 28. 5. 1921, s. 334-335.

²⁰ BCA, 20. 2. 1922, S. 1402, Fon: 30. 18. 1. 1, Yer No: 4. 48. 18; TBMM Z. C., D. 1, C. 19, 6. 4. 1922, s. 8.

²¹ TBMM Z. C., D. 1, C. 5, 15. 11. 1920, s. 349-350; 304, 378.

²² TBMM Z. C., D. 1, C. 12, 27. 8. 1921.

²³ TBMM Z. C., D. 1, C. 5, 21. 10. 1921, s. 125.

²⁴ TBMM Z. C., D. 1, C. 25, 9. 12. 1922, s. 290-293.

²⁵ Akın, Rıdvan, (1999), "Birinci Meclis'in Yargı ve Af Salahiyeti", **Tarih ve Toplum**, 32 (190), 45.

²⁶ TBMM Z. C., D. 1, C. 14, s. 99-106; D. 1, C. 15, s. 286; C. 16, s. 3; **Düstur**, D. 3, C. 2, s. 181, Karar No: 120; TBMM Arşivi, T-9, dosya: 145/1612 (1. 1. 1921).

²⁷ **Hiyanet-i Vataniye Kanunu**'nun 7. Maddesi'ne göre: "Hiyanet-i Vataniye maznunlarına ait muhakemat, bir sebep-i mücmir olmadıkça a"zami yirmi günde hükme raptolunacaktır. Bu müddeti bila sebep-i mücmir tecavüz ettiren mahallin zabıtası ile mahkeme heyeti kanun-u cezanın

Özellikle şahitlik ve mebusların verdiği güvenceler yoluyla aflar çoğalınca, İstiklal Mahkemesi üyesi ve Cebelibereket mebusu İhsan Bey, bu çeşit uygulamaların İstiklal Mahkemelerinin etkisini azaltacağını ifade ederek, bu konuda meclisi uyarmıştır.²⁸ Refet Paşa da genel olarak affa karşı çıkanlar arasında yer almış, fakat bu karşı çıkışlara rağmen, bireysel af yasaları Birinci TBMM döneminde sıklıkla kullanılan uygulamalar olarak yer almıştır.

Örneklerden de görüldüğü gibi Meclis, bu tür kişisel aflarda, hukuki sebeplerden çok, dönemin koşullarının getirdiği zorunluluklar nedeniyle, ahlaki, siyasi, içtimai ve insani sebeplere dayanarak hareket etmiştir.

B. Millî Mücadele Döneminde Genel Af Uygulamaları

TBMM, Millî Mücadele dönemi süresince uygun gördüğü kişileri özel af yoluyla affederken, genel af çıkarılmasına yönelik isteklere karşı ise, genel af çıkarılması için önemli bir durum olmadığı ve gereken kişilerin Meclis tarafından özel olarak affedildiklerini belirtmiş ve mahkûmların beklenti içinde olmamalarını sağlamak amacıyla, genel af²⁹ çıkarılmayacağına dair 9 Mayıs 1920 tarihinde “Affı Umumi Hakkında Heyet-i Umumiye Kararı” almıştır³⁰. Ancak bu karar tam olarak uygulanamamıştır. TBMM Hükûmeti içinde bulunduğu şartlar gereği, zaman zaman kısmi genel af kanunlarına başvurmak durumunda kalmış ve faaliyette olduğu 23 Nisan 1920 ile 16 Nisan 1923 tarihine kadar geçen süre zarfında çok sayıda özel af yanında kısmi içerikli genel af kanunlarını yürürlüğe koymuştur. Dönemin bu özelliklere sahip ilk af yasası Fransızlarla imzalanan Ankara Antlaşması'nın 5. Maddesi gereğince çıkarılacak olan 5 Aralık 1921 tarihli genel af yasasıdır.

---

yüz ikinci maddesi zeyli mucibince cürmünün derecesine göre teciy edilmez üzere ma'fevki mahkemesince muhakemesi bi'lrica a'zami yirmi gün zarfında hükme rabtedilecektir”. **TBMM Z. C., D. 1, C. 4, s. 453-454; D. 1, C. 9, s. 265; D. 1, C. 14, s. 11, 66; D. 1, C. 23, s. 252-253; D. 1, C. 25, s. 28-30; v. b.; Düstur, D. 3, C. 2, s. 70, 135; v. b.**

²⁸**TBMM Z. C., D. 1, C. 22, 6. 9. 1922, s. 526-527.**

²⁹Genel af; kaynağını anayasadan alan ve şekline göre hem kamu davasına ve hem de infaz münasebetine son verebilen genel bir düşme sebebidir. Keyman, Selahattin, (1965), **Türk Hukukunda Af, Genel Af-Özel Af**, Ankara: 7. Burada bahsedilen genel af tanımlamasının ise tam genel af tabir edilen, bütün suçları içine alacak tarzda bir genel af anlamında olduğu, millî mücadele döneminde çıkarılan af kanunu tartışmalarından anlaşılmaktadır. Zira TBMM almış olduğu bu kadara Millî Mücadele dönemi boyunca sadık kalmış, tam genel af çıkarmak yerine kısmi genel afklar çıkararak gerekli gördüğü düzenlemeleri yapmıştır.

³⁰**Düstur, D. 3, C. 1, s. 9;** Burada “genel af”ın algılanması konusunda önemli bir kavram sorunu karşımıza çıkmaktadır. Millî Mücadele dönemi boyunca TBMM’de yapılan genel af görüşmelerinde, “genel” kelimesinin karşıladığı anlam ile genel af kavramı arasındaki farkı yansıtan tartışmalar sık sık gündeme gelmiştir. Genel af kavramı olarak suçu ortadan kaldıran ve hiç işlenmemiş kabul edilmesini sağlayan bir uygulamadır. Yani kelime olarak “genel” kelimesi ile ifade edilse de bütünü kapsayan manasında değildir. Sadece cezaya tesiri bakımından genel olan, yani cezayı tüm sonuçlarıyla birlikte ortadan kaldıran anlamını taşımaktadır. Bu nedenle de TBMM’nin çıkardığı kanunda genel af ilan edilmeyeceği vurgulanması Millî Mücadele boyunca suç işleyerek ceza almış kişilerin tamamının hiçbir genel af kanunuyla affedilmeyeceğini açıklamaya yönelik bir kararnamedir.

1. Affi Umumi Kanunu (5 Aralık 1921)

Ankara Antlaşması'nın 5. Maddesi gereğince, ilgili bölgelerde karşılıklı olarak genel af çıkarılmasının karara bağlanmış olması,³¹ Hükûmeti bu yönde bir taahhüt altına sokmuş, bu gerekçeyle hazırlanan genel Af Kanunu tasarısı 5 Aralık 1921 tarihinde Meclis Genel Kurulu'na sunulmuştur.³²

Kanun Tasarısı'nın Meclis Genel Kurulu'nun 122. Birleşimi'nin 1. Oturumu'nda başlayan görüşmelerinde öncelikle, bir kavram sorunu ortaya çıkmış ve Genel Af Kavramı'nın algılanış şekli tartışma konusu olmuştur. Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey'in; genel affın aslında Türkçedeki "genel" kelimesinin ifade ettiği "bütünü kapsayan" anlamını karşılamadığı, buradaki "genel af" kavramının, sadece, suçu ortadan kaldıran bir uygulama olduğu şeklindeki açıklamaları günümüzde de sık sık yanlış anlamalara sebebiyet veren bir kavram kargaşasına açıklık getirmesi bakımından oldukça önemlidir.³³

³¹Anlaşmanın tam metni için bkz. Soysal, İsmail, (1989), **Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)**, I, 2. Baskı, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayını: 50-60. Devletlerarası ilişkilerde af müessesesinin kullanılması, affın çıkarılış gerekçeleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu tür aflarla anlaşmayı imzalayan devletlerin aralarındaki husumetin bir son bulması, savaş zamanında işlenmiş olan suçların, savaştan devletler tarafından takip edilmesinin önlenmesi ve yapılan barışın pekiştirilmesi amacı büyük bir rol oynamaktadır. Ayrıca, savaştan zarar gören halkın yaşanan kötü anıları unutmaması ve yeni bir döneme başlaması için de ilan edilen aflar önemli bir adım teşkili etmektedir. Bilsel, Cemil, (1998), **Lozan, II**, İstanbul Sosyal Yayınları: 288-289; Zira, genel af yasalarının çıkarılmasındaki gerekçelerden en önemlisi, geçmişte yaşanmış olumsuzlukların hafızalardan silinmesi ve toplumda barışın yeniden sağlanması düşüncesidir. Nitekim, gerek Türk, gerekse dünya tarihinde devletlerarası ilişkiler çerçevesinde bu şekilde çıkarılan siyasi içerikli af yasalarının örneklerine rastlamak mümkündür. Özellikle Osmanlı Devleti tarafından imzalanan 1739 Belgrad Antlaşmasının 8., 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 1., 1792 Yaş Antlaşması'nın 1., 1791 Zıstoy Antlaşmasının 1., 1812 Bükreş Antlaşmasının 2. ve 13., maddelerinde karşılıklı olarak genel af çıkarılacağına dair hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Bozkurt, Mahmut Esat, (1940), **Devletler Arası Hak**, İstanbul Recep Ulusoğlu Basımevi: 147, 171, 180, 181, 186; Ayrıca, Balkan savaşları sonrasında Sırbistan (Md. 3), Bulgaristan (Md. 2) ve Yunanistan'la (Md. 2) yapılan antlaşmalarda da karşılıklı olarak genel af çıkarılacağı hükmü antlaşma maddeleri arasında zikredilmiştir. Bozkurt, **age**, s. 363, 373, 374; Trablusgarp Savaşı ertesinde İtalyanlarla imzalanan Uşi Antlaşmasının 3. Maddesinde de siyasi suçların affedileceği, adı suçların ise bu aftan yararlanamayacağına yönelik bir hüküm bulunmaktadır. Bozkurt, **age**, s. 371; Yeni Türkiye Devleti'nin uluslararası alanda tanınmasını sağlayan Lozan Barış Antlaşması'nda da benzer örneklerde olduğu gibi, genel af hükmünü taşıyan bir madde bulunmaktadır. Lozan Barış Antlaşmasının 8. Maddesine Ekli Beyannameye Bağlı Protokolle taraflar karşılıklı olarak genel af çıkaracakları taahhütlerinde bulunmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sınmaz Sönmez, Cahide, (2005), **Cumhuriyet Döneminde Çıkarılan Af Yasaları ve Toplumla Yansımaları (1923-1974)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: 101-110

³²**TBMM Z. C.**, D. 1, C. 15, 5. 12. 1921, s. 16.

³³ "... zannediyorum ki tereddüdü mücibolan nokta kelimesinin (yani tam kelimesinin) Fransızca'dan Türkçe'ye tercümesinden ileri geliyor. Türkçe ifadesinden ileri geliyor. Yani biz affı umumi diyoruz. Umumi kelimesi olunca (tam)a ne lüzum var gibi zihinlere bir sual geliyor. Fakat bizde bu affı umumi, affı hususi suretinde ifade edilen şey, Fransız lisanında bir kelime ile ifade olunuyor. Birisi; yani bu affı umumiye mukabil olan kelime (Amnistie)dir. Bu cüzi de olur sonra da olur.

Kanun tasarısının görüşmelerinde üzerinde durulan bir diğer tartışma konusu ise **Anlaşma** metninde bulunan “tam” kelimesinin ortaya çıkardığı anlaşmazlıktan kaynaklanmıştır. Metinde “tam” kaydının bulunmasının, işlenmiş olan bütün suçların affedileceği anlamına mı geldiği, eğer böyle ise şahsi hukuka ait suçların da affin kapsamına girip girmeyeceği konusu, önemli bir sorun teşkil etmiştir³⁴. Pek çok mebus tarafından dile getirilen bu sorun, Trabzon Mebusu Hafız Mehmet Bey’in; “hukuku şahsiyeyi Allah affetmiyor, değil ki, biz affedeceğiz” sözleriyle önemli bir yankı bulmuştur³⁵. Bazı mebuslar tarafından, şahsi hukukun affının, ancak Hükûmet’in mağdura tazminat vermesiyle mümkün olacağını belirtilmesine rağmen,³⁶ bu görüşün aksini savunan mebuslardan Konya Mebusu Musa Kazım Efendi; “hukuku şahsiyeyi affetmek, hiçbir vakit Hükûmet’in salahiyetinde değildir. Af bir hak mukabilinde olur. Bir kimse kendi hakkını affedebilir. Kendi hakkı meyanında dâhil olmayan hakkı ne Hükûmet ne efrat, hiçbir suretle affedemez.” sözleriyle, önemli bir soruna dikkat çekmiştir.³⁷

Bu durum günümüzde de hemen her af kanunu tasarısında yaşanan tartışmalardan birisi olan, devletin şahıs aleyhine işlenen suçların cezalarını affetmede ne kadar yetkisinin olduğuna dair yapılan tartışmalara önemli bir örnek teşkil etmektedir. Hukuku Şahsiye konusu hemen hemen her af kanunu öncesi tartışmalarda gündeme gelen ve farklı görüşlere göre şekillenen bir konu olmuştur.

Genel olarak affin kapsamı üzerinde yapılan tartışmalar, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey’in; bu affin adli bir uygulama olmadığı, siyasi bir içerik taşıdığı, bu nedenle de çeşitli sonuçlar doğuracağına göz önünde tutulması gerektiğini ifade etmesiyle tamamlanmış, böylelikle çıkarılacak olan affin hukuki sebeplerle değil, tamamen siyasi gerekçelerle gündeme geldiği açıklık kazanmıştır. Böylece, 5 Aralık 1921 tarihinde TBMM’de görüşülmeye başlanan kanun tasarısı TBMM’nin yine aynı tarihli oturumunda tamamlanarak, “Affi Umumi Hakkında Kanun” adıyla kabul edilmiştir.³⁸

Bu kanunla, Fransızların tahliye ettiği bölgede, işgal sırasında işlenmiş bütün suçlar affedilmiştir. Mondros Ateşkesi’nin ardından başlayan ve kanlı olaylarla bölgede derin izler bırakan Fransız işgali, bu anlaşmayla sona ermiş ve yapılan anlaşma gereğince ilan edilen genel afla da yaşanan tatsız olayların unutulması

Bunun umuma şamil olacağını ifade için konmuştur. (Plain) kelimesi yani tam kelimesi başka bir mana değil. Yani umumi olunca artık tam kelimesine hacet yoktur demeyiniz. Vardır. Çünkü bizde affi umumi sözü malumu âliniz, affi hususiye mukabildir. Bizde affi umumi denilince umuma şamil demek değildir. Affi umumi o aftır ki, bilirisiniz, cürmü ortadan kaldırır. Bu manayadır.” **TBMM Z. C.**, D. 1, C. 15, 5. 12. 1921, s. 19.

³⁴ **TBMM Z. C.**, D. 1, C. 15, 5. 12. 1921, s. 17-18.

³⁵ **TBMM Z. C.**, D. 1, C. 15, 5. 12. 1921, s. 18.

³⁶ **TBMM Z. C.**, D. 1, C. 15, 5. 12. 1921, s. 18.

³⁷ **TBMM Z. C.**, D. 1, C. 15, 5. 12. 1921, s. 18.

³⁸ **TBMM Z. C.**, D. 1, C. 15, 5. 12. 1921, s. 21; **Düştur**, D. 3, C. 2, s. 188.

ve bıraktığı izlerin silinmesi için bir adım atılmıştır. TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa da 5 Aralık 1921 tarihinde Büyük Millet Meclisi tarafından af kanununun kabulü sonrasında, Adana'nın tekrar Anavatana geçmesi üzerine, Adanalılara yayınladığı bir beyanname ile özellikle Fransızların bölgedeki işgalleri döneminde yıllarca Osmanlı Devletine büyük bir sadakatle bağlanmış ve hatta “milleti sadıka” olarak anılmış olan Ermenilerin, çeşitli tahrikler neticesinde bazı yıkıcı hareketlere giriştikleri ve bu tür durumların aile fertleri arasında da yaşanabileceği ve bu yanlış anlamaların daha fazla sürüp gitmeden unutulması için böyle bir affin çıkarıldığını anlatmıştır.³⁹ Mustafa Kemal'in bu sözleri, geçmiş kinlerin unutulması, barışın uzun süre korunması için Meclisin büyük bir merhamet örneği göstererek af yetkisini kullandığını ve böylece Millî Mücadele Dönemi'nde alınan sert tedbirler yanında, Hükûmet'in bağışlayıcı vasfının da Türk siyasi tarihinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

Bu bölgesel nitelikli affın hemen ardından 8 Aralık 1921 tarihinde daha geniş kapsamlı olmak üzere Hıyanet-i Vataniye suçlularından bir kısmının affını sağlayacak olan bir kanun tasarısı Meclisin gündemine gelmiştir.

2. Hıyanet-i Vataniye Mücrimlerinden Bir Kısmının Affına Dair Kanun (19 Aralık 1921)

Sakarya Savaşı'nın zaferle neticelenmesi üzerine Meclis'e çok sayıda af kanunu teklifi sunulmuştur. Verilen af yasası tekliflerinin, Başkomutanlık Savaşı öncesindeki bir dönemde gündeme gelmiş olması, Yunan kuvvetlerine karşı kesin zafer kazanmak arzusunda olan TBMM Hükûmeti'nin, orduya asker temin etmek amacıyla bu aftan yararlanabileceği gerekçesini de beraberinde getirmiştir. Edirne Mebusu Şeref Bey'in; çok defa cezadan fazla affın etkisi olduğunu ve artık insan kaybetmek değil, millî davalarının içine insanlar sokmak istediklerini, bu nedenle de af kanununun tereddüt edilmeden kabul edilmesi gerektiği hakkındaki sözleri,⁴⁰ af kanunun çıkarılış amaçları arasında, dönemin olağanüstü şartları dolayısıyla, cephede duyulan asker gereksinimini temin etmek ve devletle halk arasında bir yakınlaşma oluşmasını sağlamak gibi gerekçelerin olduğunu destekler mahiyettedir.

³⁹“Türkiye toprağındaki anasır-ı muhtelefe (çeşitli milletler) asırlardan beri bir vatan evladına has uhuvvet (dostluk) ve muhabbetle yaşamış ve revabıt-ı içtimaiyenin (sosyal vazifelerin) en kavisi (güçlü- sağlam) olan iştirak-i menafi ile yekdiğerine bağlanılmış ve birçok hatırat-ı muazzeze ile bu memlekette merbut (bağlı) bulunmuş olduğu halde memleketin huzur ve sükûneti menfaatlerine muvafık bulunmayan müşevviklerin eser-i tahriki olarak bazı su-i tefehhümlerle (yanlış anlama) son zamanlarda bazı ahval-ı gayr-ı münasebe tahaddüs etmiş olduğunu ketm ü ihfaya lüzum yoktur. Bir aile efradı beyninde de vukua gelebilen bu kabil muvakkat ahval ile netayicinin izalesi için bugün tam bir aff-ı umumi ilan edilmiştir. Hükûmet bununla vatan evladı arasında su-i tefehhümatın devamını mucip olabilecek esbabı ortadan kaldırmış ve vazife-i şefkat ve uhuvvetini ifa eylemiş oluyor”, **Hakimiyet-i Milliye**, 6 Kanun-ı Evvel (Aralık) 1921.

⁴⁰**TBMM Z. C.**, D. 1, C. 15, 8. 12. 1921, s. 70.

Tasarının kabul edilmesi için gösterilen gerekçe, geçmiş sıkıntıları unutmama ve halkın arasındaki kını silip, bir birlik ve bütünlük sağlamak olmuştur. Görülüyor ki; gösterilen gerekçe, genel afların çıkarılmasındaki gerekçeler arasında en belirgin yeri alan, geçmiş olumsuzlukları unutmama ve yeni, temiz bir dönem açma isteğiyle örtüşmektedir. Ayrıca, yeni kurulmuş olan TBMM'nin de bu afı, halkın gözündeki yerini daha kuvvetli bir hâle getirmesi düşüncesi de hâkim rol oynamıştır.

Kanun tasarısının Meclis Genel Kurulundaki görüşmelerinde özellikle İstiklal Mahkemelerinin Hıyanet-i Vataniye suçundan dolayı verdikleri kararlar konu edilmiş ve dönemin olağanüstü şartları nedeniyle, olağanüstü mahkemeler olarak görev yapmış olan İstiklal Mahkemelerinin verdiği kararların zaman zaman gereğinin üstünde olduğu dile getirilmiştir. Özellikle bu mahkemelerin çok geniş yetkilere sahip olmaları ve Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nda geçen "memleketin kuva-yı maddiye ve maneviyesini tenkise say edenler" tanımlamasını geniş yorumlayarak her türlü rüşvet, ihtilas ve irtikap ve suistimalı bu kavram altında değerlendirmeleri birçok kişinin mahkûm edilmesine sebep olmuştur. Bu nedenle de af kanununun müzakeresinde, özellikle hükümlülerin hangi suçlardan mahkûm edildikleri net olmadığı için, affın kapsamının belirlenmesinde zorluklar yaşanmıştır. Örneğin, İstiklal Mahkemelerinin sadece siyasi suçlara bakmadıkları, Tekalif-i Milliye'den borcunu vermeyenlerin de hıyaneti vataniye suçundan hüküm giydikleri ve mahkûm olduklarını, bu nedenle de bu gibi kişilerin de bu af kanunu kapsamında yer alacakları belirtilmiştir⁴¹. Nitekim, siyasi suçların yanında, bu mahkemeler tarafından ceza almış olanlar, birinci derecedeki suçlular hariç, bu kanun tasarısının kabul edilmesi hâlinde affedileceklerdir. Fakat, Karahisarî Şarki Mebusu Alı Sururi Efendi, Yunan taarruzu bütün şiddetiyle devam ederken zamanı olmadığı gerekçesiyle böylesine geniş kapsamlı bir affın kabulüne karşı çıkmış, İstiklal Mahkemeleri hâlen faaliyeteyken, dün mahkûm edilen bir şahsın, bugün serbest bırakılmasının, mahkemelerin manevi haysiyetine zarar vereceği, bu nedenle de bu affı genel bir af yapmak için öncelikle İstiklal Mahkemelerinin yürürlükten kaldırılması gerektiğini belirterek; "af tuz gibidir, fazla verirsiniz zehir olur." sözleriyle de geniş kapsamlı bir affın karşısında olduğunu kesin ifadelerle açıklamıştır⁴². Yapılan benzer eleştiriler neticesinde, kanun tasarısına birtakım sınırlamalar getirilerek; "Hıyaneti Vataniye Mücrimlerinden Bir Kısımının Affı" hakkındaki kanun tasarısı, Meclisin 19 Aralık 1921 tarihli 130. Birleşiminin 1. Oturumunda 162 kişinin katılımı sonucunda yapılan oylamaçla 106 kabul, 36 ret ve 20 çekimser oyla kabul edilmiştir.⁴³

⁴¹TBMM Z. C., D. 1, C. 15, 9. 12. 1921, s. 87.

⁴²TBMM Z. C., D. 1, C. 15, 17. 12. 1921, s. 123.

⁴³TBMM Z. C., D. 1, C. 15, 19. 12. 1921, s. 149

Böylece vatana ihanet suçundan dolayı İstiklal Mahkemeleriyle Nizamiye Mahkemeleri ve divanı harpler tarafından idama mahkûm edilen kişilerle, ömür boyu ceza verilen kişilerin cezalarında indirimle gidilmiş geri kalan suçlardan mahkûm olanlar ile ellerinde evrakı bulunan sanıklar ise affedilmiştir. Af kanunu kapsamı dışında bırakılan suçlar ise dönemin hassasiyetini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Buna göre vatanın bir parçasını bölmeye ya da yabancı bir devletin sınırlarına katmaya çalışanlar ve casusluk edenler ile hâlen işgal devletleri ile yabancı memleketlerde bulunanlarla, ihtilal ve rüşvet ahzıyla devleti ile yabancı memleketlerde bulunanlarla, ihtilal ve rüşvet ahzıyla devleti maddi ve manevi kuvvetlerini kötüye kullanmış olanlar bu affın dışında bırakılmışlardır. Ayrıca TBMM'nin açılış tarihi olan 23 Nisan 1920'den itibaren affın ilan edilmiş tarihine kadar haklarında vatana ihanet suçundan dolayı takibat ve tahkikat yapılmamış olanlar aleyhinde bu tarihten itibaren herhangi bir işlem yapılmayacaktır.⁴⁴

Bu kanunla kaç kişinin affedildiğine dair her hangi bir bilgi elimizde bulunmamaktadır. Fakat Hıyaneti Vataniye Kanunuyla çok sayıda kişinin mahkûm edilmiş olduğu göz önüne alındığında af kanunundan da pek çok kişinin yararlanmış olacağı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır⁴⁵.

Bu af yasasının kabulünün üzerinde henüz fazla bir zaman geçmeden üçte iki cezalarını çekmiş olanların geri kalan cezalarının affını sağlayacak bir diğer af tasarısı 5 Ocak 1922 tarihinde Meclis'te görüşülmeye başlanmıştır.

3. Sülûsanı Müddeti Cezaiyelerini İkmal Eden Mahkûminin Affı (7 Ocak 1922)

Vatana ihanet suçlarının bir kısmının affedilmesinden sonra birçok Milletvekili geniş kapsamlı bir af kanununun çıkarılmamış olduğu gerekçesiyle, Büyük Millet Meclisine birbirine yakın içerikleri olan çeşitli af tekliflerinde bulunmuşlardır⁴⁶. Bu tekliflerin ortak noktaları; Millî Mücadelede kazanılan zaferler sonucunda

⁴⁴Düstür, D. 3, C. 2, s. 197.

⁴⁵İstiklal Mahkemelerinde üç sene içinde 1.054 kişi asılmış, 2.827 kişinin idamları askerden yeniden kaçmaları hâlinde uygulanmak üzere şartlı olarak affedilmiştir. 243 gıyaben idam, 1.786 kal'a-bend ve kürek cezası verilmiş, 11.744 kişi beraat etmiştir. Bunların dışında 41.768 kişiye ise genellikle dayak cezası olmak üzere hafif cezalar verilmiştir. Aybars, Ergun, (1988), **İstiklal Mahkemeleri**, I, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları: 168; Ayrıca Aybars'ın verdiği bilgiye göre; "Birinci dönem Konya, Isparta, Pozantı ve Diyarbakır ve İkinci dönem Kastamonu, Samsun, Yozgat İstiklal Mahkemelerinin müeccelen idam kararları belli değildir. Özellikle asker kaçakları sorunu ile ilgili olan bu mahkemelerin müeccelen idam kararları çok olmalıdır. Bu sebeple listede gösterilen 2827 sayısı çok eksiktir. Bu sayı tahminen beş binin üzerinde olmalıdır. Keza gıyaben idam kararları da aynı şekilde düşüktür. İdam kararları ise 1.450-1.500 olabilir". Aybars, **age**, C. 1, s. 155; Selek'in ifadesine göre de; "Hıyaneti Vataniye suçu, tatbikatta çok geniş tutulduğu için Hıyaneti Vataniye Kanununa göre çok sayıda kimse mahkûm olmuştu. Dolayısıyla afftan yararlananları sayıca küçümsemek doğru değildir", Selek, Sabahattin, (1987), **Anadolu İhtilali, II**, 8. Baskı, İstanbul Kastaş Yayınları: 711.

⁴⁶TBMM Z. C., D. 1, C. 15, 5. 1. 1922, s. 317.

Meclisin bir lütfü, atfeti olarak hemen hemen hepsinin, aldatılmış ve kandırılmış olarak niteledikleri suçluların, affedilmesidir.

Verilen kanun tekliflerinin gerekçelerinde çoğunlukla, imzalanan barış antlaşmaları ve kazanılan zaferlerin halkın üzerinde yarattığı olumlu etki ile pişmanlık duyanların Millî mücadele tarafına kazandırılmaları ön plana çıkmakla beraber⁴⁷, hapisanelerde “*binlerce*” mahkûmun bulunmasının memleketin bu kadar insan gücüne ihtiyacı olduğu bir sırada, bir işe yaramayacağı ve bu kişilerin ıslah olabilmesi için de bu af kanunu teklifinin yapıldığı anlatılmıştır. Milletvekillerinin cezaevlerinde 10-15 bin civarında mahkûm olduğuna dair açıklamaları da tekliflerdeki bu gerekçeyi açıklar nitelikte olup⁴⁸, affin cezaevi mevcudunun azaltılması konusunda başvuru bir uygulama olduğu gerçeğini somutlaştırmaktadır. Tekliflerde göze çarpan bir diğer ortak nokta ise ırza saldırı suçlarının af kapsamı dışında bırakılmış olmasıdır. Hemen hemen her af teklif ya da tasarısında bu konuda taviz verilmemiş olması toplumun bu yöndeki hassasiyetinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Meclis’in genelinde yer alan af çıkarma isteğine Hükûmet de kayıtsız kalmamış, benzer gerekçelere sahip iki ayrı tasarı hazırlayarak Meclis’e sunmuş⁴⁹ ve 7 Ocak 1922 tarihinde cezalarının üçte ikisini çekmiş olanların kalan ceza süresini affeden kısmi içerikli genel af kanunu kabul edilmiştir.⁵⁰

Çıkarılan af kanunu, af maddesi dışında erteleme ve ceza indirimi uygulamalarını da içinde bulundurmaktadır. Kanunun birinci maddesiyle ırza geçmek suçundan mahkûm olanlar affın dışında kalmak koşuluyla cezalarının üçte ikisini çekmiş olan bütün mahkûmların geri kalan ceza süreleri affedilirken, işgalden önce buldukları yerlerde haklarında tahkikat ve takibat olup da dava dosyaları elde bulunmayan bütün küçük kabahat işleyenlerle cinayetten sanık olanlar hakkındaki davalar ise imkân dâhilinde yenilenmek üzere tecil edilmiştir. Fakat bu tecile bir şart getirilerek, tutuklu oldukları cezaevlerinden çıkmalarının ancak iki yüz lira kefalet ya da gözetim altında olmak üzere serbest bırakılacakları kabul edilmiş, küçük kabahat işleyenler bu durumdan istisna tutulmuştur. Kanunun üçüncü maddesi ise işgal altındaki memleketlerde mahkûm olup da hükümleri o tarihe kadar karara bağlanmamış olan ve işgal dolayısıyla merkeze gönderilip esas dosyaları elde bulunmayan kişilerden ırza geçme suçundan mahkûm olanlardan gerisinin cezalarının yarısı affedilmiştir. Bu şekilde arka arkaya çıkarılan iki kısmi içerikli genel af yasasıyla pek çok mahkûm serbest bırakılırken, Yunan kuvvetlerine karşı girişilecek taarruz öncesinde, halkla TBMM arasında kurulan güven bağları da güçlendirilmiştir.

⁴⁷TBMM Z. C., D. 1, C. 15, Sıra Sayısı: 6, s. 1-9.

⁴⁸TBMM Gizli Celse Zabıtları, C. II, s. 87.

⁴⁹TBMM Z. C., D. 1, C. 15, Sıra Sayısı: 6, s. . 5.

⁵⁰TBMM Z. C., D. 1, C. 16, 7. 1. 1922; *Düster*, D. 3, C. 2, s. 206, s. 5.

SONUÇ

Millî Mücadele döneminin olağanüstü şartları gereği uygulanan katı kanunlar yanında, af yetkisini de sık sık kullanmış olan TBMM, kimi zaman katı yaptırımlarla otoriteyi sağlamak yoluna giderken, kimi zaman da çıkardığı özel ve genel af uygulamalarıyla merhametini göstermiştir. Milli Mücadele döneminde daha çok, orduya asker sağlamak, milli direnişe taraftar toplamak gibi pratik amaçlarla çıkarılmış bulunan kısmi genel af kanunları, Sakarya Savaşı ile Büyük Taarruz arasındaki dönemde artış göstermiştir. Toplumsal barışın sağlanmasında önemli rol oynadığına inanılan genel af yasaları Milli Mücadele döneminde, TBMM Hükûmetleri ile halk arasında bir yakınlaşmanın kurulmasında da destekleyici bir faktör olmuşlardır.

KAYNAKÇA

Akın, Rıdvan, (1999), “Birinci Meclis’in Yargı ve Af Salahiyeti”, **Tarih ve Toplum**, 32 (190), 37-52.

----, (2001), **TBMM Devleti (1920 -1923)**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Armağan, Servet, (2001), “Anayasa Hukuku Açısından Af Yetkisinin Değerlendirilmesi”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, 18, 344-386.

Aybars, Ergün, (1988), **İstiklal Mahkemeleri**, I, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Bilsel, Cemil, (1998), **Lozan**, II, İstanbul Sosyal Yayınları.

Bozkurt, Mahmut Esat, (1940), **Devletler Arası Hak**, İstanbul Recep Ulusoğlu Basımevi.

Düstur.

Hâkimiyet-i Milliye.

Keyman, Selahattin, (1965), **Türk Hukukunda Af, Genel Af-Özel Af**, Ankara.

Kili, Suna-Şeref Gözübüyük, (2000), **Türk Anayasa Metinleri**, 2. Baskı, İstanbul Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özek, Çetin, (1959), “Umumi Af”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 24, (1-4).

Selek, Sabahattin, (1987), **Anadolu İhtilali**, II, İstanbul Kastaş Yayınları, 8. Baskı.

Sınmaz Sönmez, Cahide, (2005), **Cumhuriyet Döneminde Çıkarılan Af Yasaları ve Topluma Yansımaları (1923-1974)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Şemsutdinov, A., (2000), **Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri**, Çeviren: A. Hasanoglu, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları**.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.